

**Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги
Тошкент давлат юридик университети**

5A240127 — Интеллектуал мулк ва ахборот технологиялари ҳуқуқи

Тўхтаев Ўктамжон Зарифжон ўғли

**ЭЛЕКТРОН ТЎЛОВЛАРНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ
МУАММОЛАРИ**

МАГИСТРЛИК ДИССЕРТАЦИЯСИ

Илмий раҳбар:
Тошкент давлат юридик
университети ўқитувчиси ...

ТОШКЕНТ - 2020

Аннотация

Мазкур магистрлик диссертацияси “электрон пуллар”, “электрон тўловлар”, “клиринг шартномалари”, “мобил банкинг” каби тушунчаларни, электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга муаммоларини бартараф этиш йўллари, янги электрон тўлов усулларини миллий бозор тизимига олиб кириш масалаларига бўлган якуний хулосани ўз ичига олади. Магистрлик диссертациясида чакана, халқаро, интернет, мобил тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш бўйича илмий асосланган ва муҳим амалий аҳамият касб этувчи таклифлар ишлаб чиқилган.

МУНДАРИЖА

КИРИШ	4-бет
 II БОБ. ЭЛЕКТРОН ТЎЛОВЛАР ТЎЛОВЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШ ВОСИТАСИ	
1.1. Электрон тўловлар тушунчаси ва назарий асослари	8-бет
1.2. Ўзбекистон Республикасида тўловларни амалга ошириш тизимининг тарихи	17-бет
1.3. Электрон тўловларнинг турлари ва уларнинг ўзига хослиги ...	22-бет
 III БОБ.	
2.1. Электрон пуллар тўлов воситаси сифатида	24-бет
2.2. Тўловларни банк картаси орқали амалга ошириш	26-бет
2.3. Тўловларни Интернет ва мобил телефонлар (мобил банкинг) орқали амалга ошириш	28-бет
2.4. Чакана электрон тўлов тизимларини ҳуқуқий тартибга солиш	38-бет
 III БОБ. ЭЛЕКТРОН ТЎЛОВ ТИЗИМЛАРИ ВА ТЎЛОВ ХИЗМАТЛАРИ БОЗОРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШ	
3.1. Тўлов хизматлари бозори	54-бет
3.2. Халқаро электрон тўлов транзакцияларини ҳуқуқий тартибга солиш	56-бет
3.3. Банклараро ва банкларнинг ички электрон тўлов тизимини ҳуқуқий тартибга солиш	
 ХУЛОСА	62-бет
 Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	65-бет
 ИЛОВАЛАР	70-бет

КИРИШ

Магистрлик диссертацияси мавзусининг асосланиши ва унинг долзарблиги. Ўзбекистон Республикасини 2017–2021 йилларда ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида олиб борилаётган ислохотлар самарасини янада ошириш, банк тизимини ислоҳ қилишни чуқурлаштириш ва барқарорлигини таъминлаш билан боғлиқ бир қанча устувор вазифалар белгиланган бўлиб, нақд пулсиз ҳисоб-китоблар ҳажмини ошириш, тўловларнинг замонавий шаклини жорий этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2018 йил 9 январдаги ПФ–5296-сонли “Ўзбекистон Республикаси Марказий банкнинг фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони қабул қилинди. Унда “Тўлов тизимини янада ривожлантириш, шу жумладан реал вақт режимида тезкорлик билан ҳисобрақамларни бошқариш ва банк операцияларини ўтказиш имконини берувчи масофадан банк хизматлари кўрсатган ҳолда тижорат банкларининг самарали ахборот алмашинуви тизимини ташкил этиш” каби масалалар ўз ўрнини топган. Бундан ташқари, 2020 йил 29 декабрь кундаги Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномасида банк ва молия тизимида ислохотларни жадал давом эттириш, соҳага замонавий бозор механизмларини кенг жорий этиш бўйича бир қанча вазифаларни белгилаб берилди. Хусусан, янги молиявий инструментларни жорий этиш орқали банк хизматлари кўламини янада кенгайтириш, илғор ахборот технологиялари асосида банк тизимини ривожлантириш зарурлиги таъкидланди¹.

Тадқиқот объекти ва предмети. Тадқиқот объекти Ўзбекистон Республикасида электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш тизими ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети Ўзбекистон Республикаси ва хорижий

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга мурожаатномаси. 2020 йил.
<https://president.uz/uz/lists/view/4057>

мамлакатлардаги электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш бўйича концептуал ёндашувлар, муаммолар ва уларни ўрганишда қўлланилаётган илмий-назарий қарашлардан иборат.

Тадқиқот мақсад ва вазифалари. Тадқиқотнинг мақсади электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш жараёнида вужудга келадиган муаммоларни бартараф этишнинг назарий-амалий жиҳатларини илмий таҳлил қилиш, Ўзбекистонда бозор иқтисодиёти тизимини замон талабларига қайта мослаштириш жараёнида электрон тўловларнинг тутган ўрни, унинг моҳияти, мазмунини очиш ва ушбу ҳуқуқ институти фаолиятини янада такомиллаштириш ва кучайтиришга оид таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат. Тадқиқот мақсадидан келиб чиққан ҳолда қуйидаги вазифалар белгиланди:

Ўзбекистон Республикасида электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солишга оид амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни таҳлил қилиш;

электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш соҳасида амалга оширилган илмий-назарий ишланмаларни таҳлил қилиш;

хорижий мамлакатларда электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш тизимини ҳуқуқий таҳлил қилиш асосида ижобий ҳуқуқий тажрибани мамлакатимизга татбиқ этиш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш;

чакана электрон тўловларни амалга ошириш ва уларни ҳуқуқий тартибга солиш муаммоларини ҳамда уларни ҳал этиш масалаларини илмий-назарий жиҳатдан таҳлил этиш;

электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш масалаларига оид нормаларни янада такомиллаштириш юзасидан тегишли тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги. Магистрлик диссертациясида электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш “Интеллектуал мулк ва ахборот технологиялари ҳуқуқи” нуқтаи назаридан комплекс тадқиқ этилиб, бу борада

тегишли илмий хулосаларга келинди. Диссертацияда “электрон пуллар”, “электрон тўловлар”, “криптовалюта”, “мобил банкинг” ва шу каби бошқа тушунчалар мазмун-моҳияти ва назарий-ҳуқуқий жиҳатлари таҳлил этилади. Шунингдек, тадқиқотнинг янгилиги кенг доирадаги муаммоларнинг ўрганилганлиги ҳамда тадқиқот ишида электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш бўйича илмий асосланган ва муҳим амалий аҳамият касб этувчи таклифлар тақдим этилганлиги ҳисобланади.

Тадқиқот мавзусининг ўрганилганлик даражаси. Диссертация ишини ёзишда хорижлик ҳуқуқшунослардан А.А.Хохлов, Н.В.Чих, Д.А.Барышников, Е.В. Ахтямова, Л.В.Зарапина, А.В.Никитин, С.П.Гришаев, Е.В.Богданов, шунингдек, Ф.А. Тасалов, С.Я.Сорокина, А.В.Милохова, Н.Ю.Карлина, В.С.Лощилин, В.Ю.Иванов, В.А.Манахов, А.С. Александров, Й.И. Галяшина, Л.В. Головкин, Т. П. Мурило, С.В. Зуева ва бошқаларнинг асарлари ўрганиб чиқилиши асосида электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш билан боғлиқ қатор назарий-амалий масалалар ўз аксини топган.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқотда тарихийлик, анализ ва синтез, индукция ва дедукция, мантиқийлик, қиёсий-ҳуқуқий, статистик ҳамда илмий билишнинг бошқа усулларидан фойдаланилди.

Тадқиқот натижаларининг назарий ва амалий аҳамияти шу билан белгиланадики, унда билдирилган таклифлар, умумлаштирилган хулосалар, электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солишда қўлланилиши мумкин. Шунингдек, магистрлик диссертациясидаги таклиф ва хулосалардан фуқаролик ҳуқуқи, банк ҳуқуқи, бизнес ҳуқуқи ва ахборот технологиялари ҳуқуқи фани бўйича дарсликлар, ўқув қўлланмалар ва намунавий ўқув дастурларда кўрсатилган мавзуларни ёритишда, келажакда электрон тўловларни ҳуқуқий тартибга солиш бўйича олиб борилиши режалаштирилган битирув малакавий ишларида ҳам фойдаланиш мумкин. Шунингдек, тадқиқот натижаларидан Тошкент давлат юридик университети томонидан ўтиладиган “Банк ҳуқуқи”, “Фуқаролик ҳуқуқи”, “Ахборот технологиялари ҳуқуқи”

фанларининг ўқув жараёнларида фойдаланиш мумкин.

Магистрлик диссертациясининг тузилиши ва ҳажми. Диссертация иши кириш, 10 та параграфни ўз ичига олган 3 та боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ҳамда иловалардан ташкил топган. Диссертациянинг ҳажми 61 бет.